

KUR'AN SURELERİNE DAİR YAZILMIŞ MANZUM BİR ÖRNEK DAHA: SENÂ'Î VE SUVERÜ'L-KUR'AN'I*

ONE MORE POETIC SAMPLE WHICH WAS WRITTEN ON QURAN'S SURAS: SENA'Î AND HIS SUVERÜ'L-KUR'AN

Yunus KAPLAN **

Öz

Klâsik Türk edebiyatının beslendiği kaynaklar arasında İslâmî unsurların önemli bir yeri vardır. Bu dinin kutsal kitabı olan Kur'an-ı Kerim ve sahip olduğu çeşitli özellikler de bunlardan biridir. Divan şairleri birçok İslâmî unsur gibi Kur'an-ı Kerim'deki sureler, ayetler ve ayetlerdeki bazı kelimeleri; peygamberler ve bunların başından geçen olaylar ile gösterdikleri mucizeleri şiirlerinde sıkça kullanmışlardır. Kur'an'da adı geçen 114 sure ve bunların sahip oldukları bazı özellikler de şairler tarafından çeşitli beyitlerde sıkça dile getirildikleri gibi müstakil şiirlere de konu edilmişlerdir. Genellikle "suverü'l-Kur'an" adıyla anılan ve sure isimlerinin daha çabuk öğrenilmesi için manzum şekilde kaleme alınan bu türdeki şiirlerin sayısı edebiyatımızda oldukça sınırlıdır. Bu türde şimdiye kadar Latîfî, Şeyhülislam Yahya, Dâ'î, Seyyid Muhammed ve Şakir Ahmet Paşa gibi şairlerin suverü'l-Kur'an sahibi oldukları bilinmektedir. Klâsik edebiyatımızın farklı ve renkli bir yönünü yansıtan bu türde eser yazan şairlerimizden biri de 17. yüzyıl şairlerinden Sirozlu Senâ'î'dir.

Bu çalışmada, Senâ'î'nin kaside nazım şekliyle kaleme aldığı ve 49 beyitten müteşekkil olan Suverü'l-Kur'an'ın şekil ve muhteva özellikleri üzerinde durularak tespit edilebilen tek nüshasından hareketle metnin çeviri yazısına yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler

Klasik Türk Edebiyatı, Senâ'î, Suverü'l-Kur'an.

Abstract

Islamic factors have got important place in source that the classical Turkish literature lived in them. Quran which is the holy writ of this region and its various properties are one of them. Ottoman poets used suras, verses and some words in verses in Quran such as many Islamic factors; prophets and their miracles which they reflected them with events that they experienced frequently in their poetries. 114 suras in Quran and some of their properties were mentioned often in various couplets by poets and also they were entreated to the private poetries. Generally, the number of poetries in the form which was mentioned with the name of "Suverü'l-Kur'an" and which was written in a poetic form in order that the name of suras was learned more quickly was quite restricted. It is known that poets such as Latîfî, Şeyhülislam Yahya, Da'i Seyyid Muhammed and Şakir Ahmet Paşa have had Suverü'l-Kur'an in this form up to now. One of our poets who wrote a work in this form to reflect

* 6-8 Mayıs 2016 tarihlerinde Gaziantep-Nizip'te düzenlenen II. Uluslararası Türk Kültür Coğrafyasında Eğitim ve Sosyal Bilimler Sempozyumu'nda aynı başlıkla sunulmuş bildirinin gözden geçirilmiş hâlidir.

** Doç. Dr., Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, yunuskaplan80@mynet.com.

different and various aspect of our classical literature is Sirozlu Senâ'î' who was among poets of 17. century.

In this study, the text's translated form will be given from the point of view in the single copy which could have been found as depending on the form and contents of Suverü'l-Kur'an that Senâ'î wrote it in the form of ode poetry and consisted of 49 couplets.

•

Keywords

Classical Turkish Literature, Senâyî, Suverü'l-Kur'an.

GİRİŞ

Klasik Türk edebiyatının hayal ve kavram dünyasının oluşmasında şekillenmesinde bazı unsurların önemli bir rolü vardır. Özellikle divan şairlerinin içinde yaşadıkları toplumun sahip olduğu maddi ve manevi birçok unsur, onlara ilham kaynağı olmuş ve şairler de bunları her fırsatta şiirlerine yansıtmaktan geri durmamışlardır. Şairlere ilham kaynağı olan bu unsurlar arasında toplumun inanç dünyasının temelini oluşturan İslâm dini ve bu dinin temel öğretileri, prensipleri ve akidelerinin önemli bir yeri vardır. Bu unsurların kullanımının belirli şiirlerde yoğunlaşması neticesinde edebiyatımızda tevhid¹, naat², münâcât³, mevlid⁴, miraciyye⁵, hilye ve şemâil⁶ gibi dinî muhtevalı birçok edebî tür doğmuştur.

İslâm dininin ilahi kitabı olan *Kur'an-ı Kerim* de hem şekil hem de muhteva açısından sahip olduğu çeşitli özellikleriyle Klasik Türk Edebiyatında manzum ve mensur eserlere konu olmuştur. Şair veya nasirler, gerek müstakil gerekse de herhangi bir eserde bölüm şeklinde olsun *Kur'an-ı Kerim* ve onun özelliklerini dile getirmişlerdir. Bazı sureler, ayetler ve bunlardan yapılan iktibaslar, peygamberler ve bunların başlarından geçenlerin anlatıldığı kıssalar ve gösterdikleri mucizeler *Kur'an-ı Kerim*'le ilgili akla ilk gelen unsurlardır. Yusuf ile Züleyha mesnevileri, miraciyyeler, Ashab-ı Kehf manzumeleri, Hızır-nâmeler, esmâü'l-hüsnâ şerhleri, manzum veya mensur kırk ayet tercümeleri bu unsurların kullanımıyla oluşmuş eser türleridir (Kaplan 2016: 268).

Kur'an-ı Kerim'le ilgili karşımıza çıkan en yaygın eser türlerinden birisi de manzum tercüme ve tefsirlerdir. Ancak şimdilik *Kur'an-ı Kerim*'in tam bir tercüme veya tefsirine yönelik manzum bir eser tespit edilememiştir. Ancak çeşitli surelerin manzum tercüme ve tefsirlerine dayanan eserlerin sayısı bir hayli fazladır. Bu tür eserlerde daha çok Fatıha, İhlâs, Yasin, Mülk, Nebe gibi surelerin tefsir ve tercümeleri yapılmıştır.⁷

Fezâ'il-i Kur'an, Havâss-ı Kur'an adlarıyla surelerin faziletlerinden bahseden eserler, ilm-i tecvid ve kıraat hakkında yazılmış eserler, manzum fâl-i Kur'anlar da yine edebiyatımızda *Kur'an-ı Kerim*'le ilgili yazılmış olan eser türlerinden bazılarıdır (Çelebioğlu 1998: 354-56, Uzun 2002: 414-17).

Kur'an-ı Kerim'deki sure isimleri ve bunların bazı özellikleri divan şairleri tarafından şiirlerde kaynak olarak kullanılmıştır. Şairler, çoğu zaman sure isimlerini sahip oldukları kelime anlamlarıyla çeşitli çağrışımlarla birlikte beyitlerde kullanırken bazen de bu sure isimlerinin daha çabuk öğrenilmesi ve hafızada tutulması için manzum veya mensur çeşitli eserler kaleme almışlardır.

¹ Daha geniş bilgi için bk. Haluk Gökalp, *Türk Edebiyatında Manzum Tevhidler*, Kesit Yayınları, İstanbul 2016.

² Daha geniş bilgi için bk. Emine Yeniterzi, *Divan Şiirinde Na't*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1993.

³ Daha geniş bilgi için bk. Abdulhakim Koçin, *Türk Edebiyatında Münâcât*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2011.

⁴ Daha geniş bilgi için bk. Necla Pekolcay, *Türkçe Mevlid Metinleri*, İstanbul Üniv. SBE., Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 1950; M. Fatih Köksal, *Mevlid-nâme*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2011.

⁵ Daha geniş bilgi için bk. Metin Akar, *Türk Edebiyatında Manzum Mi'râc-nâmeler*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987.

⁶ Zülfikar Güngör, *Türk Edebiyatı'nda Türkçe Manzum Hilye-i Nebeviler ve Nesimî Mehmed'in Gülistân-ı Şemâil'i*, Ankara Üniv. SBE., Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2000.

⁷ Bu türden yazılmış eserler ve bunların özellikleri hakkında daha geniş bilgi için bk. Bünyamin Taş, "Klasik Türk Edebiyatında Manzum Tefsir", *The Journal of Academic Social Science Studies*, Autumn 2015, Sayı 37, s. 101-121.

Sözlükte “sıçramak, duvara tırmanmak” anlamındaki sevr (sevre) kökünden türeyen sure kelimesi “yüksek ve güzel bina, evin bir bölümü veya katı, yüce mertebe, şan ve şeref, alâmet ve nişan” manalarına gelir ve çoğulu suverdir. Terim olarak “*Kur’an-ı Kerim*’deki ayetlerinin bir araya getirilmesi sonucunda oluşan, sınırları vahiy doğrultusunda Hz. Peygamber tarafından belirlenen bölüm.” demektir (Birişik 2009: 538).

Kur’an-ı Kerim’de toplam 114 sure bulunmaktadır. Tertip sırasına göre ilk sure Fatiha, sonuncusu ise Nâs’tır. Bu surelerden hicretten önce inenlere Mekkî, hicretten sonra inenlere ise Medenî sure denir. Bu sureler içinde en uzun olanı 286 ayetlik Bakara Suresi, en kısa olanı ise üç ayetlik Kevser Suresi’dir. Enfal ve Tevbe sureleri hariç bütün sureler, besmele ile birbirlerinden ayrılır (Birişik 2009: 538-39).

Sure isimleri, surede anlatılan kıssalarda adı geçen şahıslardan (Yunus, Hûd, Yusuf, İbrahim, Lokman gibi), toplumlardan (Âl-i İmrân, Nisâ, Â’râf, Hicr, Kehf, Ahzâb, Sebe’, Kureys gibi), surede anlatılan olayı hatırlatan sembol kelimelerden (Bakara, Mâide, Enâm, Enfâl, Tevbe, Ra’d, Nahl, İsrâ gibi) yahut ilk kelimelerinden (Tâhâ, Yâsîn, Sâd, Kâf, Nûn gibi) almaktadır. Genel olarak surelere ad olan kelimeler, surelerin içinde geçer. Fatiha ve İhlâs surelerinin isimleri ise sure içerisinde geçmez. Çoğu surelerin bir adı varken, bazı sureler için birden fazla isim sayılmıştır (Akpınar 2009: 6).

Bakara ile Âl-i İmrân sureleri *Zehrâveyn* (çifte güller); “hâ-mîm”le başlayan Mü’min, Fussilet, Şûrâ, Zuhuruf, Duhân, Câsiye ve Ahkaf sureleri *Havâmîm* (hâ-mîmler) veya Âlü hâ-mîm (hâ-mîmli, hâ-mîmle başlayan); “tâ-sîn” veya “tâ-sîn-mîm”le başlayan Şuarâ, Neml, Kasas sureleri *Tavâsîn*; Allah’ı tesbihle başlayan Hadîd, Haşr, Saf, Cum’a, Tegâbün sureleri *Müsebbihât*; “kul” (söyle) emriyle başlayan Cin, Kâfirûn, İhlâs, Felak ve Nâs sureleri *Kalâkıl*; Kâfirûn ile İhlâs, *İhlâseyn*; ayrıca bu ikisiyle Felak ve Nâs sureleri *Mukaşşeteyn* (tedavi eden); İhlâs, Felak ve Nâs sureleri *Muavvizât*; yalnız Felak ve Nâs sureleri, *Muavvizeteyn* diye anılmıştır (Birişik 2009: 539).

Klasik Türk edebiyatında *Kur’an-ı Kerim*’deki sure isimlerinin anlamları ve temel özellikleri ile bunların kolay ezberlenmesi için de bazı eserler yazılmıştır. Bu eserler, manzum ve mensur olmak üzere iki şekilde karşımıza çıkmaktadır.

Kadı İyaz’ın (öl. 1736-37) sureleri tertip sırasıyla zikreden hutbesi, Kânî Efendi’nin (öl. 1791) *Kur’an* surelerini sondan başa doğru (Nâs suresinden Fatiha suresine kadar) tertip üzere inşa ettiği mensur eseri, yine Kânî’nin bu türden duası ve Hacı Hasan Rıza hattı ile yazılan ve mushafların sonuna konan, içinde surelerin isimleri bulunan hatim duası (Akpınar 2009: 7-8) bu amaçla mensur şekilde kaleme alınmış eserlerden bazılarıdır.

Klasik Türk edebiyatında bu türde manzum olarak kaleme alınan eserlerden bazıları ise şunlardır:

1. *Esmâ-i Süverü’l-Kur’an*: Lâtîfî (öl. 1582)’nin “*fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün*” vezniyle 29 beyit hâlinde yazdığı bir risaledir. Şair, bu şiirinde *Kur’an-ı Kerim*’in Cebraîl’in indirdiği gibi hiçbir değişikliğe uğramadan Peygamber’e indirildiğini, Hz. Osman’ın huzurunda tertip edilerek sure, cüz ve aşirlere ayrıldığını belirterek 114 sureyi Fatiha’dan başlayarak Nâs’a kadar zikretmiştir (Sevgi 1987: 135).

2. *Tertîb-i Süverü’l-Kur’an*: Şeyhülislam Yahyâ Efendi’nin (öl. 1644) *Manzûme-i Şeyhü’l-İslam Yahyâ Efendi fî Tertîbi Süverü’l-Kur’an* adlı manzum eseridir. Eserde, Fatiha Suresi’nden başlayıp Mülk Suresi’ne kadar surelerin isimleri sayılmış, Mülk ve Nebe’ cüzlerinde bulunan sureler herkesin malumu olduğu için sayılmamıştır. Daha sonra bu iki cüzdeki sureler aynı vezinle bir başkası tarafından tamamlanmıştır (Akpınar 2009: 8).

3. *Nazm-ı Sûre-i Kur’an*: Es-Seyyid Muhammed b. İbrâhîm b. Muhammed Âgâh tarafından 1750’lerde “*fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilâtün fe’ilün*” vezniyle kaleme alınan eser, 49 beyitten

müteşekkildir. Fatiha'dan başlayarak Nâs'a kadar sureler, sahip oldukları çeşitli özellikleriyle dile getirilmiştir (Akpınar 2009: 9-18).

4. *Tertîb-i Nefis*: Trabzonlu Şâkir Ahmed Paşa (öl. 1819)'nın 1797 yılında kaleme aldığı bu eser, *Kur'an*'daki 114 surenin üçer beyitle açıklandığı 478 beyitlik bir mesnevidir. Muteber kaynaklardan, özellikle Şâtîbî'den çokça yararlandığını söyleyen şair, birinci beyitlerde surelerin ismi, ikinci beyitlerde kaç ayetten oluştukları, üçüncü beyitte ise ihtilaf edilen ayet sayılarını belirtmektedir. Her surenin başında sure ismi ile söz konusu surenin Mekke'de mi yoksa Medine'de mi nazil olduğu bilgisi (Mekkî veya Medenî) başlık olarak vermiştir (Yıldız 2008: 182-84).

5. *Medhiyye-i Sultân Murâd Hân Be-tertib-i Sûre-i Kur'an*: Eser, Dâ'î mahlaslı bir şair tarafından kaleme alınmıştır. Ancak Dâ'î'nin hayatı hakkında elde kesin bilgiler bulunmamaktadır. Dâ'î'nin bu şiirini muhtemelen III. Murat 1574-1595 veya IV. Murat (1623-1640)'a ithaf etmesinden hareketle III. Murat veya IV. Murat dönemi şairlerinden olduğunu söylemek mümkündür. Dâ'î'nin *Suverü'l-Kur'an*'ı manzum şekilde olup, 51 beyitten müteşekkildir. "*Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün*" vezninde ve mürdef kafiyeye sahip olan bu şiirinde şair, *Kur'an-ı Kerim*'deki 114 sure isminin hepsini her beyitte ikişer üçer adet olmak üzere zikretmiştir (Kaplan 2016).

Senâ'î ve Suverü'l-Kur'an'ı

Hayatı

Sirozludur. Asıl adı, Abdalbaki'dir. Ali Efendi-zade sanıyla meşhur olmuştur. Öğrenimini tamamladıktan sonra devrin âlimlerinin birinden mülazım oldu. 1085 yılının Zilhicce ayında (Şubat/Mart 1675) Solak-zade Halil Efendi'nin yerine Belgrad kadısı oldu. 1087 yılının Zilkade ayında (Ocak/Şubat 1677) bu görevinden azledildi. 1091 Şevvalinde (Ekim/Kasım 1680) Edirneli Murtaza Efendi'nin yerine Filibe kadısı olduysa da 1093 Rebiülevvelinde (Mart/Nisan 1682) bu görevden de azledildi. 1097 Muharreminde (Kasım/Aralık 1685) Sadrazam Bosnalı Süleyman Paşa'nın Nemçe Seferi'nde ordu kadısı oldu. 1099 Muharreminde (Kasım/Aralık 1687) Saydi Yusuf Efendi'nin yerine Edirne kadısı olarak atandı. Ancak aynı yılın Cemaziyelevvel ayında bu görevden ayrılan Abdalbaki Efendi, 1100/1688-89 yılında vefat etti (Özcan 1989: 25-26; Akbayar 1998: 1515; Coşkun 1985: 80; Kurnaz-Tatçı 2001: 454).

Çeşitli ilimlere vakıf iyi bir âlim olan Abdalbaki Efendi, aynı zamanda şairliğiyle de tanınmış ve şiirlerinde Senâ'î mahlasını kullanmıştır (Özcan 1989: 26). Yaptığımız araştırmalar neticesinde Senâ'î'nin herhangi bir eserine ulaşamadık. *Vakâyiü'l-Fudâlâ* yazarı Şeyhî Mehmed Efendi, şaire ait sadece aşağıdaki beyti örnek olarak vermiş; Mehmed Nail Tuman da bu beyti iktibas etmiştir.

Şöyle ser-mest eylemişdür neş'e-i ruhsâr-ı yar

Bâde vü meyhâne vü pîr-i mugân bilmem nedür (Özcan 1989: 26, Kurnaz-Tatçı 2001: 454).

Eseri/Suverü'l-Kur'an

Senâ'î'nin *Suverü'l-Kur'an*'ı kaside nazım şekliyle kaleme alınmış olup toplam 49 beyitten müteşekkildir. "*Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün*" vezninde ve mücerred kafiyeye sahip olan bu şiir, kaside formatında yazılmış olsa da klasik bir kasidede olması gereken "nesip, girizgâh, methiyye, fahriyye, dua" gibi bölümlere sahip değildir. Manzume, bu hâliyle şeklen kaside özelliği taşımaktadır.

Senâ'î bu şiirde, Maide Suresi hariç *Kur'an-ı Kerim*'deki 113 surenin ismini direk veya dolaylı olarak zikretmiştir. Bu sureleri zikrederken *Kur'an*'daki sıralamayı göz önünde

bulundurarak ilk sure olan Fatıha'dan başlamış ve sonuncu sure olan Nâs Suresi'yle kasidesini tamamlamıştır. 3. beyitten başlayarak genellikle her beyitte ikişer üçer adet olmak üzere 113 sure ismini zikretmiştir. Bu 113 sureden 105'inin ismi aynen, 8 tanesi (Furkan, Fâtır, Fussilet, Kalem, Abese, İnfıtâr, Mutaffifin ve Hümeze) ise dolaylı olarak zikredilmiştir.

İsmi geçmeyen surelerden Kalem Suresi'nin ilk kelimesi olan (Nûn) kullanılmıştır:

*Nûnu Hâkık Cell 'alâ itdi medâr arzın
Hâkka oldığı gün vâkıf olur bây u gedâb. 32*

Kur'an-ı Kerim'in 104. suresi olan Hümeze de kasidede ismi geçmeyen surelerdendir. Ancak şair, bu sureyi ihsas ettirmek için ilk kelimesi olan "V'elleyl"i çağrıştıracak leyl kelimesini kullanmıştır:

*Şems-i feyyâz ile açılmadadır Leyle-i gam
Tâb-bahş olmadadır 'âleme her vaqt-i Duhâ b. 41*

Fâtır Suresi, ilk ayetinde geçen "Melâike" kelimesinden dolayı bu adla da anılır. Senâ'î de kasidesinde Fâtır Suresi için "Melâike" ismini kullanmayı tercih etmiştir:

*Umarum senden İlahî ki Melâ'ik okuyup
Rûhuma sûre-i Yâsîni ideler ihdâ b. 18*

Kur'an-ı Kerim'in isimlerinden biri de Furkan'dır. Bu kelime, aynı zamanda 25. surenin de ismidir. Senâ'î, Furkan kelimesinin yerine Kur'an kelimesini kullanmıştır:

*İderüm şıdık ile Kur'âna hezârân sevgend
Na't-ı peygamberi şevk ile iderler Şu'arâ b. 12*

Fussilet Suresi'nin diğer isimleri Secde, Hâmîmî, Mesâbîh ve Akvât'tır. Bu sure için de Mesâbîh kullanımı tercih edilmiştir:

*Mü'mine oldı Meşâbîh-i çerâğı imân
Rûz-ı deycür-ı kıyâmete olunca Şürâ b. 20*

Kur'an-ı Kerim'in 80. suresinin ismi "yüzünü ekşitti, surat astı" anlamına gelen Abese'dir. Bu surenin ismi de aynen zikredilmemiş, bu kelimenin müştakı olan "abûs" kelimesi zikredilmiştir:

*Nâzi'âtı bize gösterme meded hâtîmede
Yâ İlahî bakamaz vech-i 'Abûsa bu gedâ b. 37*

Senâ'î'nin isimlerini zikretmeyip müştaklarını kullandığı surelerin diğer ikisi de "yarılmak" anlamına gelen İnfıtâr ve "ölçüde hile yapanlar" anlamına gelen Mutaffifin'dir. Kasidede bu sure isimlerinin müştakları olan "fatr" ve "tatfif" kelimelerinin tercih edildiği görülmektedir:

*Şems-i Tekvîr olunup çünkü ola Fatr-ı kubûr
Keffe-i 'adle Hudâ virmeye Tatfife rızâ b. 38*

Felak ve Nâs sureleri "muavvizeteyn"; Felak, İhlas ve Nâs sureleri ise "muavvizât" diye adlandırılır. Muavvizât; Kur'an'ın üçte birine denk gelen fazileti, şifa verici ve koruyucu özellikleriyle bilinir (Yaşaroğlu 2006: 392-93). Şiirde bu iki surenin de ismi geçmemekte, bu iki sure için nazardan korunmak için okunmalarından dolayı muska anlamına da gelen "Ta'vîz" kelimesi kullanılmıştır:

Naşr olup pişrevüñ yoğ ise hıkd ile Leheb
Eyle İhlâş ile Ta'vîz budur semt-i rızâ b. 48

Senâ'î, sure isimlerini beyitlerde kullanırken bu isimleri hem gerçek anlama gelecek şekilde kullanmış hem de onlara gerçek anlamlar dışında anlamlar yükleyerek farklı anlam çağrışımlarında bulunmuştur. Bu türden kullanımlara verilebilecek bazı örnekler aşağıda gösterilmiştir.

Aşağıdaki beyitte “Peygamberlerin mezarına yüz sürüp hac yapalım. O toprak ile müminlerin yüzü nurla dolsun.” diyen şair, “enbiyâ, hac, mü'minîn” ve “nûr” kelimelerini hem sözlük anlamlarıyla hem de sure isimlerini çağrıştıracak şekilde kullanmıştır:

Enbiyâ merkadine yüz sürelüm Hacc idelüm
Mü'minînün yüzi ol hâk ile pür-Nûr ola b. 11

Yine “O anda senin mağaranın önünün perdecisi örümcek oldu. Rum (Anadolu)a kadar çabalasalar da boşuna.” derken “ankebût” ve “Rûm” kelimelerini hem sözlük anlamlarıyla hem de sure isimlerini çağrıştıracak şekilde kullanmıştır:

Ankebût oldı ser-i gârûñ o dem perdekeşi
Rûma dek eyleseler güşîşi olurdu hebâ b. 15

Şair başka bir beyitte ise “Her gece ay ve yıldız, felek üzerinde ortaya çıkarak çok bağışlayan Allah'ın birliğini göstermeye yardımcı olur.” diyerek “Necm, Kamer” ve “Rahmân” kelimelerini aynı anlam ilgisi içinde kullanmıştır:

Her gice Necm ü Kamer zâhir olup çarh üzre
Vahdet-i Hâzret-i Rahmânı iderler inhâ b. 26

Nüsha Tavsifi

Senâ'î'nin *Suverü'l-Kur'an*'ının şimdilik bilinen tek nüshası bulunmaktadır. Leipzig Kütüphanesi'nde b. Or. 68 numarada kayıtlı olan *Refdi Divanı*'nın sonunda 75b-77b sayfalarında kayıtlı olan eser, kütüphanede ayrıca b. Or. 68-02 arşiv numarasıyla kayıt altına alınmıştır. Çift sütun ve on üç satır hâlinde, nestalik hatla kaleme alınmıştır. Başlık ve sure isimlerini belirtmek için kullanılan işaretler kırmızı mürekkepledir. 33. beyit derkenardadır. Eserin istinsah tarihi belli olmayıp ketebe kaydına göre Osman b. el-Hac Mehemmed el-Mısırî tarafından Budin'de istinsah edilmiştir.

Metin

Kaşide-i Monla Es-Seyyid Senâ'î 'Abdu'l-bâkî Efendi Es-Sirozî Der-Haqq-ı Süre-i Nazm-ı Qur'an-ı Şerif

Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün

1. Çünkü tertib iledür Muşhaf-ı Qur'an-ı Hudâ
Lîk zabt eylememiş süreleri her dâñâ
2. Luţf-ı haqqıyla yüz on dört süveri nazm itdüm
Eyledüm işbu nesağ üzre cemî'ün imlâ

3. Sûre-i **Fâtîha**'dur mebd'e-i Qur'an-ı Kerîm
Bakara cümleden i'câz ile şüret-pîrâ
4. **Âl-i 'İmrân**'da olan sırr-ı acîbi fehm it
Bay ider 'âlemi âyât-ı mevâriş-i **Nisâ**
5. **Mâ'ide** mu'cize-i 'İsi-i Meryem oldı
Oğusa münkire **En'am**'ı sezâ ehl-i semâ
6. Bâğ-ı cennet görünür ehl-i cahîme **A'raf**
Cânı **Enfâl** ider idi ele girse dünyâ
7. **Tevbe** it şıdık ile tâ rütbe-i **Yûnus** bulasın
Kavm-i **Hüd**'a olan olmaya bu dünyâda saña
8. Tıfl iken daği murâda irişüp **İbrâhîm**
Hacer anasını hiç itmedi bir gün aşgâ
9. Ravza-i muşşafa **Nahl** oldı mişâl-i Tübâ
Gösterür sûre-i **İsrâ** ile dest-i beyzâ
10. **Kehf** olup **Meryem**'e her demde serây-ı 'işmet
Bir betül idi o pâkîze be-ğakç-ı **Tâhâ**
11. **Enbiyâ** merkadine yüz sürelüm **Hacc** idelüm
Mü'minînün yüzi ol hâk ile pür-**Nür** ola
12. İderüm şıdık ile **Qur'an**'a hezârân sevgend
Na't-ı peygamberi şevk ile iderler **Su'arâ**
13. **Ra'd**'vâr itmeye mi na'rayı ehl-i ma'nâ
Kışşa-i **Yûsuf** ile vâşıl olur çün hâle
14. Şâh olursañ da eger görme şaşın **Nemli** za'if
Kaşşâ'a eyle nazar gör ki nedür bu dünyâ
15. 'Ankebût oldı ser-i gârûñ o dem perdekeşi
Rûm'a dek eyleseler güşîşi olurdı hebâ
16. Hikmeti eyledi Haq Hazret-i **Loqmân**'a naşîb
Secde-i şükre kuşûr itmez idi şubh u mesâ
17. Fikr-i **Ahzâb** ile ol külbe-nişîn-i tâ'at
Kışşa-i âl-i **Sebe**'den yetişür hışşe saña
18. Umarum senden İlâhî ki **Melâ'ik** okuyup
Rûhuma sûre-i **Yâsîn**'i ideler ihdâ
19. **Şaffât** añladılar remzini bir hoş **Şad**'uñ
Zümer'uñ hâl-i kıyâmetde 'aceb nice ola

20. Mü'mine oldu **Meşâbih**-i çerâğı imân
Rûz-ı deycür-ı kıyâmete olunca **Şurâ**
21. **Zuhruf**-ı 'âlemi itmekde **Duḥān** mestür
Zîbine? **Câsiye**'dür yine bakarsaň 'uḳalâ
22. Ol Nebî eyledi **Aḥkâf** ile her dem inzâr
Yine kâr itmedi ol ḳavm-i le'ime aḣlâ
23. Ser-i levlâk ile mümtâz **Muḥammed**'dür kim
Mu'cizâtı ile **Feth** olmada gün gün a'dâ
24. Dehr-i dün içre saña bâğı görünsün **Hucurât**
Dâmen-i **Ḳâf**-ı ḳanâ'atda gerekdür me'vâ
25. **Zâriyât**-ı kerem-i ḥâzret-i Ḥâḳ olmayıcâḳ
Münkere hiç eḣer itmez nice **Tûr**-ı Sînâ
26. Her gice **Necm** ü **Ḳamer** zâhir olup çarḳ üzre
Vaḥdet-i Ḥâzret-i **Rahmân**'ı iderler inhâ
27. Bir 'aceb **Vâkı'a**'dur yevm-i kıyâmet ki o dem
Bîmden ḳalb-i **Ḥadîd** olmadadur âbâsâ
28. Mâlik-i nâr-ı caḥîm ile **Mücâdil** itmeye
Rûz-ı **Ḥaşr** içre meded ḳıl bana ey bâr-ı Ḥudâ
29. Zen-i dünyâ gibi hiç mü'mine yok **Mümteḥine**
Şaf şaf ârâyiş ile olmadadur çehre-küşâ
30. Ehl-i İslâma olup **Cum'a** yine 'îd-i sa'îd
Küllü üsbü'ı **Münâfik**laradur rind-i belâ
31. Zînhâr olma **Teḡâbün** ile meyyâl-i **Talâḳ**
Olmasun bâ'ış-i **Tahrîm** saña **Mülk**-i beḳâ
32. **Nün**'ı Ḥâḳḳ Cell 'alâ itdi medâr arzın
Ḥâḳḳa oldığı gün vâḳıf olur bây u gedâ
33. Cesed-i pâki ile gitdi nicemüz bulamam
Rûḥa gerçi görünür nice **Me'âric** ammâ⁸
34. **Nūḥ** için mâ'î 'azâb 'âlemi ḡarḳ-âb itdi
'Asker-i **Cinn**'e meger irmedi seyl-âb-ı fenâ⁹

⁸ Yazmada bu beytin mısralarının yerleri değiştirilmiştir. Kafiye gereği düzeltme yoluna gidilmiştir.

⁹ Yazmada bu beytin mısralarının yerleri değiştirilmiştir. Kafiye gereği düzeltme yoluna gidilmiştir.

35. Oldı **Müzzemmil** ü **Müddessir** ile çünki hitâb
Ol nebî itdi hemân emr-i kerîmi icrâ
36. Hâkdur elbette **Qıyâmet** görecekdür **İnsân**
Mürselât' uñ **Nebe**'-i Hâkqını ol demde añâ
37. **Nâzi**' ât'ı bize gösterme meded hâtîmede
Yâ İlähî baqamaz vech-i ' **Abûsa** bu gedâ
38. **Sems**-i **Tekvîr** olunup çünki ola **Fatr**-ı kubbür
Keffe-i ' adle Hudâ virmeye **Tatfîfe** rızâ
39. **İnsikâk** ile kaçan emr olma zât-ı **Burûc**
Nür-ı **Târîk**' ıyla sırâf ola târîk-ı **A' lâ**
40. **Gâşiye** sırrını fehm eyler iken şâm u **Fecr**
Bir **Beledde** yine ' âmil yoq anuñla ' ulemâ
41. **Sems**-i feyyâz ile açılmadadır **Leyle**-i gam
Tâb-bahş olmadadır ' âleme her vaqt-i **Duĥâ**
42. **İnsirâh** ile Hudâyâ bizi maşşür eyle
Tîn' veş qalmaya qalbümde benüm ğuşşa belâ
43. Qanı ol dem ki ' **Alâk** pâre iken cism-i za' îf
Kadr' e irgördi seni rûh virüp ol Mevlâ
44. Naşş-ı kâti' gibi hiç **Beyyine** yoq **Zilzâl**' a
' **Âdiyât** ehli ile faĥr iderüz rûz-ı cezâ
45. Çün ola **Kâri**' a seyr eyle **Tekâşür** nicedür
Ol ' **Aşır**' da ne qaşır var ne nişîmen ne livâ
46. **Veyldür** cây-ı maqarr kavm-i ĥabîş-ı **Fîle**
Şıdĥ-ı teslîm-i **Kureys** ile güm oldı a' dâ
47. Dîn-i İslâma giren **Kevşer** içer cennetde
Kâfirün nâr-ı caĥîm ile olındı meczâ
48. **Naşr** olup pişrevüñ yoğ ise ĥıkd ile **Leheb**
Eyle **İhlâş** ile **Ta' vîz** budur semt-i rızâ
49. Yâ İlähî bula cennetde maĥâm-ı ' âlî
Her geh ĥayr ile **Senâ** 'îkuluña ide du' â

SONUÇ

Suverü'l-Kur'an, klâsik Türk edebiyatında Kur'an-ı Kerim'de adı geçen sure isimleri ve bunların sahip oldukları çeşitli özellikler hakkında kaleme alınmış bir türdür. Genellikle sure isimlerinin daha çabuk öğrenilmesi ve hafızada kalıcı hâle getirilmesi için manzum veya mensur şekilde kaleme alınan bu türde yazılmış olan şiiirlerin sayısı edebiyatımızda oldukça sınırlıdır. Latîfî, Şeyhülislam Yahya, Seyyid Muhammed, Şakir Ahmet Paşa ve Dâ'î gibi şairler bu türde şiiirler yazdığı bilinmektedir. 17. yüzyılda yaşayan ve iyi bir ilim adamı olmasının yanında şair kimliğiyle de bilinen Senâ'î de bu türden eser kaleme alanlardan biridir.

Senâ'î'nin *Suverü'l-Kur'an'ı* kaside nazım şeklinde ve 49 beyitten müteşekkildir. Senâ'î, klâsik kaside formatında olmayan bu manzumesinde, *Kur'an-ı Kerim'*deki 114 surenin biri hariç (Mâide) hepsini söz konusu yapmıştır. Şair, ilk sure olan Fatihâ Suresi'nden başlayarak son sure olan Nâs Suresi'ne kadar sure isimlerini genellikle her beyitte ikişer üçer adet olmak üzere zikretmiştir. Bu surelerden büyük çoğunluğunun isimlerini aynen zikretmiş, bazıları içinse delalet ettikleri manalara uygun kelimeler kullanmayı tercih etmiştir. Senâ'î, tevriye ve cinas gibi edebî sanatlarla birlikte hem sure isimlerini gerçek anlama gelecek şekilde kullanmış hem de onlara gerçek anlamlarının dışında anlamlar yükleyerek farklı çağrışımlarda bulunmuştur.

Tanıtımını yaptığımız Senâ'î'nin bu eseri, hem klâsik Türk edebiyatında az rastlanan bir türe örnek teşkil etmesi bakımından hem de sahip olduğu özelliklerle *Kur'an-ı Kerim'*in divan şairlerince şiiire kaynak olarak kullanımının farklı bir yönünü aksettirmesi bakımından önemlidir.

KAYNAKÇA

- Abdülkerim-zâde Mehmet Refdî (t.y.), *Dîvân*, Leipzig Üniversitesi Kütüphanesi, b. Or. 068-01-02.
- AKAR, Metin (1987), *Türk Edebiyatında Manzum Mi'râc-nâmeler*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Akbayar, Nuri (hızl.) (1998). *Mehmed Süreyya, Sicill-i Osmânî (Yâhud Tezkîre-i Meşâhir-i Osmânî)*. C. 5. İstanbul: Kültür Bakanlığı-Tarih Vakfı Ortak Yay.
- AKPINAR, Ali (2009), "Kur'an Surelerinin İsimlerine Dair Yazılmış Mensûr ve Manzûm Eserler ve Manzûm Bir Örnek", Sivas: *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XIII/1. s. 5-18.
- BİRİŞİK, Abdulhamit (2009), "Sure", *TDV İslam Ansiklopedisi*. C. 37. İstanbul: TDV Yay. s. 538-39.
- COŞKUN, Ali Osman (1985), Seyrek-zâde Mehmed Âsım'ın ve Zeyl-iZübdetü'l-Eş'âr Adlı Eseri, Gazi Üniv., SBE., Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- ÇELEBİOĞLU, Âmil (1998), "Türk Edebiyatında Manzum Dinî Eserler", *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, Ankara: MEB Yayınları. s. 348-65.
- GÖKALP, Haluk (2016), *Türk Edebiyatında Manzum Tevhidler*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- GÜNGÖR, Zülfikar (2000), *Türk Edebiyatı'nda Türkçe Manzum Hilye-i Nebevîler ve Nesimî Mehmed'in Gülîstân-ı Şemâil'i*, Ankara: Ankara Üniv. SBE., Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- KAPLAN, Yunus (2016), "Kur'an Surelerine Dair Yazılmış Manzum Bir Örnek: Dâ'î ve Suverü'l-Kur'an'ı", *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, Volume: 2, Issue: 1, Winter, s. 267-280.
- KOÇİN, Abdülhakim (2011), *Türk Edebiyatında Münâcât*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- KÖKSAL, M. Fatih (2011), *Mevlid-nâme*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- KURNAZ, Cemal ve Mustafa Tatçı (hızl.) (2001). *Mehmet Nâil Tuman, Tuhfe-i Nâilî- Dîvân Şâirlerinin Muhtasar Biyografileri*. C. 1. Ankara: Bizim Büro Yayınları.
- ÖZCAN, Abdulkadir (hızl.) (1989). *Şeyhî Mehmed Efendi, Vekâyü'l-Fudalâ I. Şakâ'ik-i Nu'mâniyye ve Zeyilleri*. C. 4. İstanbul: Çağrı Yay.
- PALA, İskender (1995), *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- PEKOLCAY, Necla (1950), *Türkçe Mevlid Metinleri*, İstanbul: İstanbul Üniv. SBE., Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- SEVGİ, Ahmet (1987), *Latîfi, Hayatı ve Eserleri*, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bil. Ens., Basılmamış doktora tezi.
- TAŞ, Bünyamin (2015), "Klasik Türk Edebiyatında Manzum Tefsir", *The Journal of Academic Social Science Studies*, Autumn, Issue 37, s. 101-121.
- UZUN, Mustafa (2002), "Kur'an (Edebiyat)", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, C. 26, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 414-17.
- YAŞAROĞLU, M. Kâmil (2006), "Nâs Sûresi", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, C. 32, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, s. 392-93.
- YENİTERZİ, Emine (1993), *Divan Şiirinde Na't*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- YILDIZ, Alim (2008), "Şakir Ahmed Paşa'nın 'Tertîb-i Nefis' Mesnevîsi", Sivas: *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. Sayı XXII/2, s. 179-223.